

Narodila jsem se v Praze v červenci 1943 do rodiny českých Romů. O původu naší rodiny jsou mi známy jen střípky, které jsem se snažila celý život skládat dohromady. Mezi mými předky byli také němečtí Sintové a svčtští. Moje babička říkala, že její táta byl cikánský baron, že mu říkali Barony. Měla nad postelí jeho fotku, to byl úplně bílý člověk. Babička nás už ale vychovávala v českém stylu. U nás doma se vůbec nemluvilo romsky. Babička s dědou o sobě nikdy nemluvili jako o Romech nebo o svčtských, ale jako o kořovnicích.

Babička podnikala, měla pojezdnu prodejnu. Její rodina se podle všeho ve třicátých letech usadila v Praze v Michli, ale do té doby museli být kočující. Viděla jsem fotku, na které byli babička s dědou a za nimi voz s plachtou a s kořmi. A pod plachtou byly hrnce, které prodávali. Pokud vím, jezdili po celé republice a prodávali hrnce, mísy a další zboží. Potom, když už byla babička starší, začala podnikat. Měla bratrství. Tak se tenkrát říkalo pojezdnému obchodu s potravinami. Jezdili s dědou v okolí Prahy. Když byly akce jako letecký den, tak si tam postavili stánek a prodávali tam. My jako děti, to si pamatuji ještě ze začátku padesátých let, jsme jezdily s babičkou a dědou do Bráníka, tam byl cukrovar. Oni měli tenkrát takový nákladový vůz s plachtou a kupovali ve velkých krabicích cukrovinky v takových špalíčcích, říkalo se jim lesňanky. My to musely jako děti vážit a dávat do pytlíků. Babička s tím potom jezdila na podobné akce a tam to prodávala. Prodávala i za války, to ale musela dlat nějak pokoutně. Podomní obchod, něco takového. Babička musela být strašně šikovná.

Bydleli jsme v Michli, v ulici Pod Stárkou. Tam byla taková ohrada, kde bylo více rodin. Místní tomu říkali Habeš. Bydlela tam babiččina maminka, její děti s rodinami, moje matka, a ještě i další babiččina dcera. V té ohradě byly takové nízké kamenné domky postavené do elka, tam jsme žili. Mezi nimi byl velký dlouhý dvůr a bylo to ohrazené dřevěným plotem. Netekla tam voda, záchod byla taková bouda, kde bývaly krysy, takže jsem se tam bála jako holka chodit. V Habeši žili samí chudší lidé. My byli uprostřed té ohrady, naše romská rodina, napravo i nalevo bydleli normální lidé. Vedle té ohrady bydleli podnikatelé, kteří dávali takové kulaté oplatky. Ti naši rodinu podle všeho za války udali, že jsme Romové, protože jsme jim tam byli nepohodlní. V té době byli někteří lidé společení s Němci.

Na základě jejich udání sebrali maminku s dvěma malými dětmi. Maminka se jmenovala Karolína Fröhlichová, bratr Antonín a sestra Marie. Pak sebrali otce, Jana Fröhliche. A dědu, Tomáše Ištvána. Sebrali také strejdy, ti také bydleli v té ohradě. Jeden z nich byl Jaroslav Hořínek. Všechny poslali do koncentračního tábora v Letech u Písku. V Letech byl také můj strýc, syn babičky, Václav Ištván. Ten byl dokonce na nucených pracích v Německu. A i další příbuzní. Matčinu nejstarší sestru sebralo gestapo do Peřkárny. Esesman jí nakopl, že letěla přes celou chodbu. Ona byla v nějakém spolku a přešlo na její udání. To vše bylo na podzim roku 1942. Babičku nesebrali, protože zřejmě nevěděli, že je také Romka. Ona byla úplně bílá a měla české jméno, jmenovala se Stehlíková. Nikoho z její rodiny Stehlíků neodvedli.

Válku si sama nepamatuji, jen to, co mi vyprávěla maminka a další příbuzní. V Letech však začal můj život, maminka byla v době internace se mnou tichošná. Maminka ale o Letech nikdy nemluvila. Byla z toho psychicky špatná. V archivech píšou, že tam byla můsíc. Podle mě tam musela být déle, protože sestra měla nožičky jako tyčinky, když šla domů, to jsem viděla na fotkách. Můj bratr, v té době miminko, byl kost a kůže. Kdyby tam byl jen o něco déle, umřel by na podvýživu. To ještě říkala babička, že podplácela nějakého bachaře a že jim nosila za plot chleba a potraviny. Jinak by to bývali nepřežili. Oni už je chtěli odsunout z těch Let. Oni by tam bývali nezůstali. Jenže babičce se pak podařilo dostat maminku s dětmi, mými sourozenci, za úplatu ven. Bratr byl na tom nejhorší, babička myslela, že zemře, ale doktor říkal, že ne. Byl soukromý lékař a říkal: „Vaše mu silné polévky a určitě se z toho dostane.“ Léky tenkrát nebyly.

Když jsme se vrátili z Let domů, museli jsme se po celou dobu války ukrývat, protože naši sousedé v Michli nás mohli zase udat. Takže maminka s námi musela pendlovat všude možně, po různých lidech jsme žili, utíkala s námi do lesa a tam se s námi schovávala, protože se bála udání. Já byla miminko a všude se se mnou vlácela. Pamatuji si matčinu, že jsme žili na Bohdalcích u jedné lidí, kteří žili v zemi. To bylo něco dřsného, to byla taková bouda, šlo se tam po schodech dolů. Maminka mi vyprávěla, že od léta 1943, kdy jsem se narodila, až do roku 1945, s námi chodila pořád po takovýchto lidech, protože normální lidé nás absolutně nepoznali.

Táta byl v koncentračním táboře osm měsíců. Maminka našťstí měla svou matku, která jí pomáhala.

Děda zůstal v Letech také déle, ale on i všichni strejdivé se našťstí vrátili. Ale ani děda o táboře nikdy nemluvil. Jenom strejda Hořínek. Když jsme byly jako děti vybíravé, říkával: „Já bych ti přál koncentrák! Abys zažila to, že lezla myš a já tu myš snědl. O šlupky z brambor, o pomeje, o to jsme se prali.“

V Habeši jsme bydleli ještě i po válce. Co si pamatuji, ostatní lidé nás brali špatně. Odtahovali se od nás. Byli jsme pro ně cikáťata. Já si z té doby po válce pamatuji hroznou bídu.

Táta se živil, stejně jako jeho rodina, kšeftováním. Jeho rodina byli němeští Romové a po válce byli od nás odsunuti do Německa, zřejmě jakožto Němci. Kdysi byli komunisty handlíři, později obchodovali v Německu s látkami. Já mám v rodném listu, že můj otec byl komunist. Já jsem ale tatínka téměř nepoznala, až ve dvaceti letech, protože po válce, v roce 1948, utekl za svou rodinou do Německa. Nejděle byli ve východním Německu, potom se nějak dostali do západního. Co mi říkala starší sestra, táta mámi slíbil, že pro nás přijde. No, a taky že po určité době poslal nějakého člověka, aby nás převedl přes hranice. Jenže maminka prý vzala sekerku a vyhnala ho, že v žádném případě, že prostě s cizím člověkem se sedmi dětmi přes hranice nepřejde.

Když táta odešel, maminka si po nějaké době našla přítele a babička, její máma, ji kvůli tomu vyhodila z domu. Úplně ji vydědila. Máma se s námi vládla všude možně. Odstěhovala se na Bohdalec, do místa, kterému se říkalo Bosna. To je, jak je Vršovický most, v tom místě bydleli chudí lidé, bylo to tam hrozné. Pak nás maminka zase vládla do Slatin, to je za Bohdalcem, tam jsme chodili potom i do školy. To už jsme ale my starší byli více u babičky. Já tam za mámou ale chodila, babička mi dávala třeba padesát korun, abych jí je přinesla na jídlo. S tím novým přítelem měla potom máma trojčata, ale dvě děti hned po porodu zemřely a nejmladší sestra, která přežila, byla slaboučká, byla dlouho v inkubátoru a téměř neviděla, měla snad dvacet dioptrií.

Maminka měla opravdu těžký život, hodně trpěla. Po tom všem onemocněla a zemřela v 31 letech, v roce 1953. Mně bylo deset let. Když umírala, prosila babičku, aby si vzala tu nejmladší sestřičku k sobě. Sestra měla pětiléta a byla tenkrát v nemocnici na Karlově. Ten doktor, který ji vyplpal, si ji chtěl osvojit, ale babička to nedovolila, chtěla splnit přání mé maminky.

Po mamčině smrti se nás všech ujala babička. Měla na sebe napsaných osm dětí. Té nejmladší byly v té době tři roky, ale vypadala jako pětiletá. Babičce bylo 47 let. Lidé v okolí nás ale nepoznali. Byl to hrozný život. Když přišel komunismus, byla nová reforma, babička přišla o peníze. Naštěstí se babičce podařilo koupit zavazadla rodinným dětem na Bohdalcích, takže jsme mohli kde bydlet.

Bratři se museli vyučit, na to dbal děda. My holky ne. My se musely starat o mladší sourozence, protože babička s dědou museli vydělávat peníze. Jenže jako podnikatelka měla babička v padesátých letech utrum. Zůstala bez práce. A představte si, že jí později dali děchod stovku.

Tenkrát nás stát chtěl vzít všechny do ústavu, ale babička řekla, že v žádném případě. Takže to děda musel táhnout sám, babička se o nás musela starat. Ale to vám řeknu popravdě, aby nás uživila, kšeftovala na černě. Prodávala látky. Ale to bylo opravdu jednou nohou venku a druhou v kriminále.

Děda s jedním strejdou se pak živil tím, že sváželi zvířata pro výzkumný ústav, od lidí, co už je doma nechťeli. To bylo let, co to dělali. Děda taky pracoval na stavbě Stalinova pomníku a po Praze chodil rozsvěcet pouliční lampy. Každý rok jsme jezdili do Varnsdorfu na sena, aby si babička s dědou přivydělali. Nakonec se jim celkem dařilo, koupili překrásnou hrobku. A v šedesátých letech si postavili překrásnou chatu, u Jilovéhoho. My tam jezdili jako děti pomáhat při stavbě.

My, starší holky, jsme jim musely také pomáhat s mladšími sourozenci. Nejstarší byla moje sestra Marie Chadřabová, takže ta se starala o nás. Potom se vdala a odešla z domova. Musela jsem nastoupit já. Takže jsem vyšla osmou třídou a zůstala jsem doma. Tím pádem jsem se nevyužila, nic. To se odrazilo i na mém životě, protože jsem nic neuměla, akorát mně zbylo, jak se říká, košť do ruky. Já jsem byla v dětství vždycky aktivní a zvědavá, chodila jsem na zdravotnické kurzy, všechno jsem chtěla dělat. Chtěla jsem se využit, něčím se stát. Když jsem to řekla babičce, dala mi facku, že jsem si vůbec dovolila to říct. To, že mi to babička nedovolila jít studovat a zapikolovala mě doma, pro mě byla rána. Už jsem jen hleděla, kdy budu moci odejít z domova. Vdala jsem se v osmnácti. Vzala jsem si muže, který byl o patnáct let starší, a hned jsem odešla z domova. Bydleli jsme na ubytovně na Václavském náměstí, takový krásný cihlový dům to byl, manžel tam měl jednu místnost, on byl do té doby svobodný, a já jsem si tam připadala jako v království. Můj manžel byl řecký, od Tábora, byl cukrářem a pracoval v menze v Opletalce. Já jsem na začátku šedesátých letech nastoupila do Rudého práva do expedice. Ale nebyla jsem u strany. Dědala jsem tam mnoho let.

Jednoho krásného dne večer, to mi bylo asi dvacet jedna let, někdo zaklepal na dveře. Objevil se tam takový mužík. Byl to můj táta, ale já jsem si ho už nepamatovala. Naposled jsem ho viděla v pěti letech. Zrovna nesvítilo světlo, vypnuli elektriku a my tam byli o svíčkách. A já mu říkám: „Co si přejete?“ A on mi říká: „Ty jseš Fröhlichová?“. Já říkám: „No, o co jde?“ a on: „No, já prej jsem tvůj táta.“ No tak jsem na něj koukala a nevěděla jsem, jak se mám tvářit. Šestnáct let jsem ho neviděla.

V šedesátém osmém roce mě pak pustili spolu se sestrou za tátou na návštěvu do Německa. Musím říct, že když jsem viděla, jak tam žijí, byla jsem pak ráda, že máma tenkrát toho pána, co nás měla převezt přes hranice,

vyhodila. Tátova rodina žila na okraji města Norimberku, v takové ohradě, kde žili Romové se svými vozy. I můj táta takhle žil, ve voze. To byl starodávňý děvňý vřz, taková menší maringotka. To zapřahávali za koně, i když potom už měli i auta. Když jsem to viděla, byla jsem ráda za to, jak jsme žili my v Praze. V těch šedesátých letech už se tam Romové přizpůsobovali, to už si tam stavěli i baráky. V jeho rodině se držely staré romské tradice. Mluvilo se tam výhradně romsky. My jsme se s nimi nedomluvili. Oni nás brali trochu jako podřadné lidi. Jeden bratranec se svou ženou si třeba dovolili to, že nám dali košík prádla, ať jim to jdeme povšit. Já lezla po kolenou a šrovala jim podlahu. To my bychom si tady vůbec nedovolili. Cítili se nadřazení. Já pak řekla sestře, že už tam v životě nepojedu.

Na tu dobu vzpomínám jako na hezkou dobu. Pracovala jsem mnoho let v tom Rudém právu. Měla jsem syna, který nechtěl chodit do školky, takže jsem pracovala v noci, abych s ním mohla být přes den doma. Tak to zůstalo až do jeho vojny, stále jsem dělala jen na nočních směnách. Já si v tom podniku zvykla, lidé tam ke mně měli hezký vztah, měli mě rádi. To dneska neexistuje. V domě, kde bydlím, v paneláku na okraji Prahy, mě všichni posuzují podle toho, že jsem snědá. Já tady bydlím třicet let, ale ti lidi mě nepřijali.

To, co já jsem zažívala po válce, dnes zažívám znova. Žiji úplně sama, nemám kamarádku. Dokonce mi jedna, co jsem se s ní kamarádila dvacet let, řekla: „No, ty jsi chytrá Cikánka“. Ve mně se něco úplně uzavřelo. Kdybych já někomu něco udělala! Já žiji slušně a mám doma šisto. Přesto, to jednáni. Já z toho mám hrozně trauma. Ani nechci říct své souřasné jméno, protože se bojím. Byl to opravdu těžký život. Mně se ta doba dneska vrací.